

Boom

Joy de Jong
Jacqueline van Kruiningen

Geef ze het nakijken

Over activerende feedback en
schrijfbegeleiding in het hoger onderwijs

Geef ze het nakijken

Geef ze het nakijken

Over activerende feedback en schrijf-
begeleiding in het hoger onderwijs

Joy de Jong
Jacqueline van Kruiningen

Boom

inclusief website!

Met onderstaande unieke activeringscode krijg je via **www.boomstudent.nl** toegang tot de website met extra materiaal. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de le druk. Na activering van de code is de website twee jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende druk geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken.

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Omslagontwerp: Haagsblauw, Den Haag

© Joy de Jong en Jacqueline van Kruiningen & Boom uitgevers Amsterdam, 2022

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 9789024437436

ISBN 9789024437443 (e-book)

NUR 113

www.boomstudent.nl

www.boomhogeronderwijs.nl

Voorwoord en verantwoording

Sinds de jaren 80 van de vorige eeuw werken en werkten wij aan verschillende hogescholen en universiteiten met studenten en promovendi die hun schrijfvaardigheid aan het ontwikkelen zijn. We merken hoe lastig dat schrijfwerk vaak is. Ook hun docenten en begeleiders zien we veelvuldig in onze workshops en trainingen: schrijvers begeleiden en van feedback voorzien kost veel tijd maar is lang niet altijd effectief. We hebben onze kennis over schrijven en schrijfbegeleiding kunnen verbreden door onderzoek en via uitwisselingen in professionele netwerken, zoals het NACV (Netwerk Academische Communicatieve Vaardigheden) en de EATAW (European Association for the Teaching of Academic Writing).

Eindelijk is het ervan gekomen om onze kennis en ervaring in één handzaam boek te presenteren. Voor dit boek hebben we verzameld wat we eerder hadden, alles tegen het licht gehouden en aangevuld met nieuwe inzichten en ervaringen. Ter inspiratie hebben we een aantal collega's gevraagd naar hun ervaringen en ideeën over schrijfbegeleiding en feedback. Zeer bedankt voor jullie tijd en inspiratie: Kees de Glopper, Marjolein van Herten, Tamar Israel, Jordy Keupink, Elske van Lonkhuyzen, Angeniet Kam, Janneke Kelter, Jurgen van Raak, Monique Smeets, Anneloes Spaan, Jeroen Steenbakkers, Elkie in 't Ven, Wim Vuijk, Wout Waanders, Lieve de Wachter, Robert van Wijk en Jorien Zevenberg.

Behalve uit materiaal dat we zelf voor onderwijs maakten, hebben we geput uit een paar specifiekere eigen bronnen. Voor de hoofdstukken 2, 4 en 6 is deels geput uit een *E-wise*-module van Jacqueline over feedback geven, voor hoofdstuk 3 uit *Handboek Academisch Schrijven* van Joy. Hoofdstuk 5 is gedeeltelijk gebaseerd op *Uitgesproken complex*, het proefschrift van Joy, en voor hoofdstuk 7 is gebruikgemaakt van *Het BA-werkstuk op de Faculteit Letteren*, een adviesrapport voor de Radboud Universiteit.

We zijn ons ervan bewust dat de onderwijswereld snel verandert. Er komen nieuwe regelingen en verplichtingen, nieuwe generaties studenten en nieuwe media. Wat blijft, is dat studenten schrijven, en dat docenten en begeleiders daarbij een rol hebben. Dat is wat ons betreft vooral een ondersteunende rol, erop gericht dat de studenten beter uit de voeten kunnen met schrijftaken. We hopen met dit boek praktische handreikingen te bieden en zeker ook denkrichtingen waarmee niet alleen de schrijvende studenten maar ook hun docenten

en begeleiders geactiveerd worden, zodat zij vaardiger worden en in verschillende situaties bewust kunnen kiezen voor effectief handelen.

Joy de Jong & Jacqueline van Kruiningen
Utrecht, Groningen, februari 2022

Inhoud

Voorwoord en verantwoording		5
Schrijfbegeleiding in het hoger onderwijs		9
1	Waarom activerende feedback voor schrijvende studenten?	15
1.1	Schrijven, wat is daar nou zo moeilijk aan?	15
1.2	Schrijven in het hoger onderwijs: wat is daar moeilijk aan?	16
1.3	Vertrouwen krijgen en gemotiveerd blijven	18
1.4	Vormen, doelen en effecten van feedback	20
1.5	Zes kernstrategieën voor activerende feedback op schrijfwerk	21
1.6	Voor welke keuzes sta je nu?	30
2	De relatie tussen opdrachtontwerp en feedbackwerk	33
2.1	Wat is de bedoeling van de schrijftaak?	33
2.2	Wat wil je dat de studenten doen?	36
2.3	Wat voor tekst laat je de studenten schrijven?	37
2.4	Wat worden de beoordelingscriteria?	41
2.5	Wat zijn de randvoorwaarden?	43
2.6	Tot slot: hoe gedetailleerd maak je de opdracht-instructies?	44
3	Activerende feedback per tekstaspect	47
3.1	De tekst lijkt nergens op	48
3.2	De inhoud van de tekst kan beter	51
3.3	De structuur van de tekst kan beter	55
3.4	De stijl is niet optimaal	57
3.5	De tekst bevat taalfouten	61
4	Schriftelijke feedback	65
4.1	Algemene tips	65
4.2	Een feedbackrapport	68
4.3	Opmerkingen plaatsen in de kantlijn	69
4.4	Problemen markeren en verbeteringen aanbrengen	70
4.5	Werken met foutcoderingen	71
4.6	Werken met feedbackformulieren of rubrics	73
4.7	Digitale feedbackinstrumenten	79

5	In gesprek met de student	83
5.1	Valkuilen	83
5.2	De voorbereiding van het gesprek	85
5.3	De gespreksopening	87
5.4	De afronding van het gesprek	89
5.5	Tips voor effectieve gespreksvoering	90
5.6	Veelvoorkomende lastige situaties	100
6	Hoe organiseer je zinvolle peerfeedback?	107
6.1	Effecten van het geven en ontvangen van peerfeedback	107
6.2	Uitdagingen	109
6.3	Hoe, wanneer en wat?	110
6.4	Hoe motiveer je studenten voor peerfeedback?	114
6.5	Peer-to-peer coaching in een schrijfcentrum	117
6.6	Digitale feedbackinstrumenten voor peerfeedback	118
7	Hoe organiseer je de begeleiding in de afstudeerfase?	121
7.1	Wat is er zo lastig aan afstuderen en afstudeer- begeleiding?	122
7.2	Het voortraject	124
7.3	Handleidingen en informatiemateriaal voor studenten	125
7.4	Een goede balans vinden tussen vrijheid en efficiëntie	126
7.5	Afstudeerkringen en schrijfgroepen	128
7.6	Verwachtingsmanagement	132
7.7	De voortgang vastleggen	133
7.8	Efficiënte begeleiding bij grote aantallen studenten	134
7.9	Zelf publiceren over het onderzoek van een student	135
8	Feedback en schrijfbegeleiding in de hele opleiding	139
8.1	Opbouw naar meer zelfstandigheid	140
8.2	Communicatie over opbouw, begeleiding, feedback en beoordeling	141
8.3	Een opleidingsbrede schrijfhandleiding	142
8.4	Structurele afstemming en professionalisering op teamniveau	143
	Literatuur	145
	Over de auteurs	149

Schrijfbegeleiding in het hoger onderwijs

Bij workshops en trainingen voor docenten over feedback en schrijfbegeleiding is de meest gestelde vraag: Hoe kan ik een goede balans vinden tussen sturen en loslaten? Feedback geven op teksten kost tijd en docenten vragen zich vaak af of hun aanpak de meest ideale is. Wat doen studenten eigenlijk met de feedback en wat leren ze ervan? Pikken studenten er genoeg van op? Dat zijn belangrijke vragen, want schrijftaken in het hoger onderwijs zijn voor veel studenten complex en uitdagend. Om die taken te leren uitvoeren en hun schrijfvaardigheid te ontwikkelen, hebben ze begeleiding en feedback nodig. Maar: studenten kunnen lang niet altijd uit de voeten met de feedback van hun docenten. Bovendien is het een hele uitdaging om studenten te motiveren, en gemotiveerd te houden om met aandacht te werken aan schrijftaken, en daarin te blijven investeren.

Tegelijkertijd zien velen het belang in van goede schrijfvaardigheid. Allereerst gaat goed schrijven vaak samen met studievoortgang en studiesucces (De Bakker et al., 2015; De Wachter & Heeren, 2013; De Wachter et al., 2013). De ontwikkeling van schrijfvaardigheid is ook belangrijk voor de toekomst van studenten; ze zullen in hun latere werk regelmatig berichten, verslagen en andere stukken moeten schrijven. Die schrijfvaardigheid ontwikkelt zich niet vanzelf (De Gloppe et al., 2015).

Kortom: schrijfvaardigheid is belangrijk; docenten besteden veel tijd en energie aan feedback op schrijfwerk en twijfelen dan vaak over hun aanpak en het effect. Hoe leerzaam is hun feedback voor de schrijvers? Studenten vinden schrijven vaak lastig, zijn niet altijd gemotiveerd en hebben goede feedback nodig om hun schrijfvaardigheid op het niveau te krijgen dat het onderwijs en de latere beroepspraktijk van hen vraagt.

In dit boek presenteren wij handvatten voor effectievere feedback en begeleiding. De basis hiervan ligt in de vele trainingen en workshops die wij al jarenlang geven aan studenten, promovendi en hun docenten en begeleiders. We maken daarbij gebruik van de ervaringen die we opdeden als docent en als coördinator van academische schrijfcentra. Daarnaast hebben we uitgebreid kunnen putten uit eigen wetenschappelijk onderzoek en dat van collega's op het terrein van schrijven, schrijfprocessen, feedback, schrijfdidactiek en studentbegeleiding.

Activeer de student? De-activeer jezelf

De feedback en begeleiding die het meest voorkomt, is te herkennen in veelgebruikte woorden voor deze activiteit: *nakijken*, *commentaar geven* of *corrigeren*. Deze woorden veronderstellen grote activiteit bij de feedbackgever: de docent evalueert (*kijkt na*), vertelt wat hij of zij ervan vindt (*geeft commentaar*) en/of verbetert (*corrigeert*) het werk. Dit boek presenteert een alternatief, namelijk *activerende feedback*. Activerende feedback, het woord zegt het al, is feedback die studenten aanzet tot activiteiten, tot handelingen, in het bijzonder tot de belangrijkste deelhandelingen in een schrijfproces. Deze feedback helpt hen om beter te (leren) oriënteren, plannen, schrijven, evalueren en herschrijven. Daarmee is activerende feedback dus gericht op ontwikkeling van de vaardigheden van studenten.

Hoe kan activerende feedback bijdragen aan die ontwikkeling? Als studenten via de feedback en begeleiding effectieve strategieën leren hanteren, worden hun teksten niet alleen beter maar wordt het schrijven ook beter uitvoerbaar: ze krijgen meer grip op die lastige schrijftaken in het hoger onderwijs. Meer grip op het proces zal hen ook meer vertrouwen en motivatie geven om nieuwe schrijftaken aan te gaan. En als het uitgangspunt is dat studenten meer moeten doen, betekent dat haast als vanzelf dat jij als docent niet meer alles hoeft na te kijken en te corrigeren. Het kan dus tijd en energie schelen.

Strategieën en tips

Activerende feedback en schrijfbegeleiding vraagt wat van docenten en begeleiders in het hoger onderwijs. Daarom willen we in dit boek handvatten geven om ook voor deze aanpak te kunnen kiezen. Daartoe zetten we allereerst onze visie uiteen op activerende feedback op het schrijfwerk van studenten in het hoger onderwijs. Die is gebaseerd op kennis over leer- en schrijfprocessen. We gaan ook nadrukkelijk in op de vraag hoe het komt dat dat schrijven zo moeilijk is voor studenten. Activerende feedback op schrijfwerk van studenten in het hoger onderwijs vraagt om inzicht in de complexiteit van schrijftaken in het hoger onderwijs. Daarom presenteert dit boek analyses van die taak, waaruit strategieën en praktische tips zijn af te leiden voor feedback bij deeltaken en veelvoorkomende tekstproblemen. We bespreken de mogelijkheden voor schriftelijke feedback en voor het voeren van begeleidingsgesprekken, voor de inzet van peerfeedback, en voor schrijfbegeleiding bij het afstuderen. Ook het ontwerp en de beoordeling van schrijftaken komen kort aan de orde, vanwege de nauwe verwevenheid met feedbackpraktijken.

Aan de basis van die strategieën en tips ligt steeds onze focus op de *oorzaken* van mogelijke schrijfproblemen. Feedback op schrijfwerk is het meest effectief wanneer je beschikt over strategieën en een begrippenapparaat om niet alleen tekstproblemen of schrijfproblemen te kunnen benoemen, maar ook de oorzaken te kunnen achterhalen. Van daaruit kun je studenten adviseren over

werkelijk duurzame verbeterstrategieën en kun je hen stimuleren om doelgericht de volgende stappen te zetten.

De titel van dit boek bevat niet alleen de term *feedback* maar ook de term *schrijfbegeleiding*. Daarin wordt zichtbaar dat we de rol van de feedbackgever breed opvatten. We richten ons op al die momenten in het schrijftraject waarop studenten bij de uitvoering van hun schrijftaak activerende ondersteuning kunnen gebruiken: vanaf de oriëntatie op de schrijftaak tot aan de afronding ervan. Het kan daarbij gaan om relatief kleine schrijfopdrachten zoals een blogtekst of een practicumverslag, maar ook om omvangrijke trajecten die om intensievere begeleiding vragen, zoals onderzoeksprojecten, scripties of andere afstudeerwerken.

Voorbeeld

Evenwicht vinden

Een docent *Communication and Information studies*: 'Wat ik lastig vind aan het geven van feedback? Dat is het vinden van een evenwicht tussen het laten vieren van de teugels bij het begeleiden van studenten en volledig de regie overnemen. Dat laatste is uiteraard niet het doel, maar soms lijkt je niets anders meer te kunnen bedenken. Hier speelt ook het tijdsaspect: soms wint efficiëntie het van de didactiek.'

Voor wie?

Dit boek is allereerst gericht op docenten in het hoger onderwijs die werken met schrijftaken. Dat zijn docenten in het hbo en aan universiteiten, die soms een achtergrond hebben in taal of communicatie, maar vaker zijn het vakdocenten met een heel andere expertise. Over de hele breedte van het hoger onderwijs schrijven studenten teksten, en bijna altijd is ergens in het schrijftraject een rol voor de docent voorzien. Voor al die docenten vormt dit boek, met een afgewogen mix van theorie, praktijkvoorbeelden, tips en checklists, een stevig houvast.

We zoomen dus in op de context van het hoger onderwijs. Daarmee biedt dit boek behalve voor docenten ook houvast voor schrijfcoaches in academische schrijfcentra en voor begeleiders van promovendi. Daarnaast is de informatie in het boek bruikbaar voor docententeams, onderwijskundigen en onderwijsontwikkelaars die feedbackpraktijken bespreken, visies ontwikkelen en willen werken aan een open en constructieve feedbackcultuur. Veel feedbackstrategieën en tips in dit boek zijn universeel, en daarom ook nuttig voor bijvoorbeeld docenten in het voortgezet onderwijs en schrijftrainers in de profit- of non-profitsector.

Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk zetten we onze visie uiteen op activerende begeleiding van het schrijfwerk van studenten in het hoger onderwijs. De fundamenteën in dit hoofdstuk leveren de achtergrond en motivatie voor de concrete uitwerking in de volgende hoofdstukken. Ze bieden interessante eyeopeners over schrijven in het hoger onderwijs en feedback, waar – zo ervaren we dat als trainer, docent en coach – veel docenten in hun dagelijkse werk niet zo gauw bij stilstaan. De visie wordt vertaald in zes kernstrategieën voor activerende feedback. Daarmee zetten we een richting uit voor de *hoe*-vraag, die wordt uitgewerkt in de vervolghoofdstukken.

Hoofdstuk 2 gaat over het *ontwerp* van een schrijftaak voor studenten. De keuzes die je daarbij als docent maakt, hebben namelijk invloed op het wat, hoe en waarom van je feedbackwerk en daarmee op de efficiëntie ervan. De link naar de uiteindelijke beoordeling is dan snel gemaakt, want beoordeling, feedback en opdrachtontwerp zijn sterk aan elkaar gerelateerd.

In hoofdstuk 3 bespreken we concrete, tekstgerichte feedbackstrategieën bij verschillende tekstproblemen, bijvoorbeeld problemen met de structuur, stijl of argumentatie. Op welke tekstaspecten zoom je in? Hoe geef je concreet woorden aan de algemene indruk dat een tekst niet helemaal lekker loopt? Welke strategieën kun je studentschrijvers aanreiken om de tekstproblemen zelf te ontdekken, te verklaren en op te lossen?

Hoofdstuk 4 behandelt keuzes die je kunt maken wanneer je schriftelijk feedback wilt geven op het schrijfwerk van studenten. Hoe zorg je ervoor dat jouw geschreven feedback activerend werkt? Plaats je opmerkingen in de kantlijn? Schrijf je een feedbackrapport? Markeer je fouten in de tekst? Wat zijn de voor- en nadelen van het werken met een feedbackformulier of -rubric, en wat zijn de voor- en nadelen van digitale feedbackinstrumenten?

Het voeren van effectieve begeleidingsgesprekken komt aan de orde in hoofdstuk 5. Op welke momenten ga je met een student in gesprek en hoe doe je dat? Wat zijn belangrijke valkuilen en hoe maak je van zo'n gesprek een effectieve feedbackactiviteit met ruimte voor inbreng van de studenten en daadwerkelijke dialoog, waarin je studenten activeert om mee te denken over oorzaken en oplossingen voor problemen? Hoe doe je dat, gegeven de beperkte tijd, op een efficiënte manier?

Hoofdstuk 6 behandelt manieren waarop je op een zinnige manier *peerfeedback* in kunt zetten. Hoe leerzaam kan peerfeedback zijn voor wie en wat is daarvoor nodig? Hoe bereid je studenten erop voor en hoe motiveer je hen? Welke mate van gestructureerdheid kies je? En tot slot: welke inspiratie is te halen uit peer-to-peer coaching op een schrijfcentrum?

In hoofdstuk 7 belichten we één specifieke schrijftaak: het afstudeertraject. Dit is in veel opleidingen en voor de meeste studenten het grootste schrijfproject: de scriptie of een beroepsproduct. We geven tips voor de organisatie van het afstudeertraject en voor het inbouwen en vormgeven van begeleidingsmomenten.

Ter afsluiting van dit boek doen we in hoofdstuk 8 suggesties voor het gezamenlijk vormgeven van opleidingsbeleid dat gericht is op het realiseren van goede leerlijnen (*writing across the curriculum*) en een duurzame feedbackcultuur. Dit bevordert de daadwerkelijke ontwikkeling van de schrijfvaardigheid van studenten.

Website, voorbeeld- en verdiepingskaders en tips

In dit boek gebruiken we de volgende icoontjes om vaste onderdelen aan te duiden:

	Website: Op de website bij dit boek vind je leestips, voorbeelden en links naar informatiebronnen over schrijven en schrijfondersteuning in het hoger onderwijs.
	Voorbeeldkader: voorbeelden uit de praktijk
	Verdiepingskader: (theoretische) achtergrondinformatie
	Tips: praktische tips

Studenten aan hogescholen en universiteiten produceren flink wat teksten: papers, essays, verslagen, scripties en allerlei beroepsproducten. En al dat werk moet worden 'nagekeken'. Docenten en begeleiders besteden veel tijd aan het geven van feedback. Maar worden studenten er eigenlijk wel beter van?

Geef ze het nakijken presenteert alternatieven voor 'commentaar leveren' of 'correctie', namelijk *activerende feedback* die studenten aanzet om beter te (leren) plannen, schrijven, evalueren en herschrijven. De boodschap is: geef de schrijvers 'het nakijken'. Een belangrijke tussenstap hierbij is: stilstaan bij mogelijke oorzaken van schrijfproblemen, zoals kennisgebrek, onvoldoende vaardigheden, attitude en/of omstandigheden. Deze analyses maken feedback heel wat efficiënter.

Dit boek is geschreven voor docenten in het hoger onderwijs die studenten begeleiden bij het schrijven van teksten. De inhoud is gebaseerd op een unieke combinatie van wetenschappelijk onderzoek en meer dan 30 jaar ervaring met schrijfonderwijs en -begeleiding in het hoger onderwijs. De auteurs geven algemene feedbackstrategieën en concrete tips voor het verhogen van motivatie en *self-efficacy* van studentschrijvers, voor feedback bij veelvoorkomende tekstproblemen, voor de inzet van peer feedback en voor het voeren van efficiënte begeleidingsgesprekken. Op de website bij het boek staan veel praktische tips, links en downloads voor docenten.

Joy de Jong coördineert het *Skills lab* aan de Universiteit Utrecht, is docenttrainer, schrijfcoach en auteur van het *Handboek Academisch Schrijven*. Ze deed onderzoek naar scriptiegesprekken.

Jacqueline van Kruiningen is lector Taalontwikkeling aan de Hogeschool Rotterdam, docenttrainer en schrijfcoach, en werkte als docent en onderzoeker in diverse sectoren van het hoger onderwijs.

www.boomhogeronderwijs.nl
www.boomstudent.nl